

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Politieke cultuur frustreert langetermijnagenda voor de Nederlandse economie

De Nederlandse politiek is te veel gericht op kortetermijnbeleid, zoals de verdeling van de huidige welvaart en koopkrachtbehoud. Internationale ontwikkelingen vragen echter om een langetermijnstrategie voor onze economie. Hoe kan Nederland in de toekomst dan wel concurrerend en welvarend blijven? Daarvoor moeten de financiering van het onderwijs en de aansluiting tussen educatie en arbeidsmarkt worden verbeterd. Onontgonnen arbeidspotentieel – vooral onder groepen allochtonen – moet worden geactiveerd. Bovendien zijn maatregelen voor een gunstig ondernemingsklimaat meer dan noodzakelijk en heeft de overheid een taak om Nederland competitief te laten zijn in de industriële groeisectoren van de toekomst.

.....
 door *Roel Beetsma & Jan Bouwens*

Beetsma is hoogleraar macro-economie aan de Universiteit van Amsterdam.
 Bouwens is hoogleraar accounting aan Harvard University en Tilburg University.

TERWIJL DE DISCUSSIES IN DEN HAAG zich richten op de verdeling van de huidige welvaart, zouden we beter onze blik naar voren kunnen richten en het beleid afstemmen op onze welvaart op de lange termijn. Internationale ontwikkelingen maken het allerm minst vanzelfsprekend dat Nederland zijn economische positie zal weten te behouden. De cultuur van kortetermijndenken in de politiek zorgt ervoor dat die zich vooral richt op handhaving van koopkracht zonder na te denken over (laat staan te investeren in) wat onze welvaart daadwerkelijk drijft: onderwijs en arbeid, financieringsmo-

gelijkheden voor het bedrijfsleven en het vestigingsklimaat. In deze bijdrage houden we de invulling van deze pijlers voor onze welvaart kritisch tegen het licht en wordt een langetermijnagenda voor een sterke Nederlandse economie geschetst.

FINANCIERING VAN HET ONDERWIJS

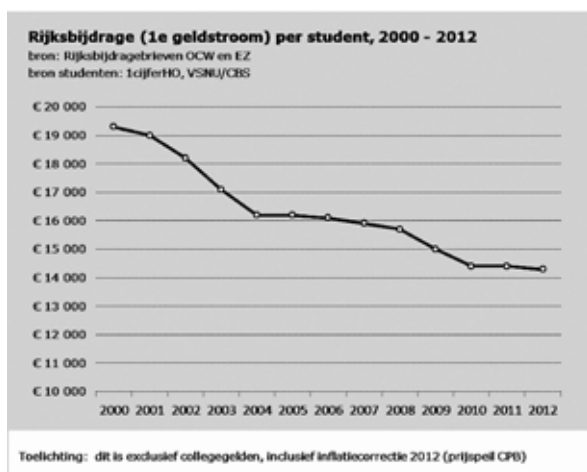
Nederland laat op vele fronten kansen liggen. Over het algemeen is ons land allereerst veel te zuinig geworden in zijn onderwijsbestedingen en wordt een deel van deze bestedingen bovendien verkeerd gedaan. Het pri-

Over het algemeen is ons land veel te zuinig geworden in zijn onderwijsbestedingen

mair onderwijs verkeert in een zodanige geldnood dat er nauwelijks of zelfs geen geld is voor het onderhoud van de scholen. De salarissen voor docenten in het voortgezet onderwijs zijn relatief laag ten opzichte van de zwaarte van hun baan,

hetgeen dit beroep minder aantrekkelijk maakt voor veel geschikte mensen die ook andere opties hebben. Ondertussen wordt het beleid ten aanzien van het hoger onderwijs gekenmerkt door onbegrip van de zijde van politiek en ambtenarij over wat nodig is om tot goede prestaties te komen.

Een groot deel van het onderwijsgeld wordt uitgegeven aan onnodige beurzen voor studenten, terwijl de uitgaven per student in het hoger onderwijs sinds het begin van dit millennium met ongeveer een kwart zijn gedaald (zie figuur).

Invoering van een sociaal leenstelsel is in ieder geval een stap vooruit, want het volgen van een studie levert een hoog persoonlijk rendement op.¹ Met de waarborg in het systeem dat afbetaling van de schuld afhangt van de draagkracht, is studeren financieel een bijna risicoloze operatie geworden. Wanneer toekomstige studenten een ander beeld hebben, is goede voorlichting geboden. Men zou zich bovendien moeten afvragen of er niet iets grondig mis is wanneer de jeugd niet durft te investeren in de eigen toekomst.

Terwijl de wetenschappelijke wereld steeds internationaler wordt, is het voor Nederlandse universiteiten moeilijk om te concurreren met buitenlandse universiteiten, omdat ze financieel moeilijk zitten en zeker in de schaarse vakgebieden niet de salarissen kunnen bieden die in het buitenland geboden kunnen worden. Belangrijke stappen om het concurrentievermogen en dus de kwaliteit van de universiteiten te verbeteren, is het vrijgeven van de collegegelden en het toestaan van selectie aan de poort. Afhakende studenten kosten de universiteiten handenvol geld. Universiteiten die hun collegegelden verhogen zullen vanzelf studenten verliezen als ze daar niet iets tegenover kunnen stellen, zoals betere docenten, een internationaler programma en kleinere werkgroepen.

DE AANSLUITING TUSSEN ONDERWIJS EN DE ARBEIDSMARKT

Wat betreft de richtingen waarin we studenten opleiden is eveneens een wereld te winnen. Zo leiden we al jaren grote aantallen studenten op voor softe en administratieve functies die er door onder meer de digitalisering morgen en zelfs vandaag al niet meer zijn. Dit terwijl er op alle niveaus een onvervulde vraag naar technici bestaat. Ondanks de actie 'Kies exact' is er een zodanig tekort aan technici op hoog niveau dat men zich in Eindhoven verkneukelt over de teloorgang van BlackBerry, want dat betekent dat er honderden technici de markt zullen betreden. Jarenlange relatief lage beloning, slechte beeldvorming en een gebrek aan stimulans hebben hun kwalijke uitwerking niet gemist. En nu de belangstelling voor technische studies eindelijk toeneemt, moet de TU Delft een numerus fixus instellen voor de richting werktuigbouw, omdat ze de toestroom niet aankan.

Zolang het aanbod van technisch c.q. exact personeel kleiner is dan de vraag ernaar, verliest Nederland bedrijvigheid aan andere landen. Wij zouden onszelf dus een dienst bewijzen door in het onderwijs vol in te zetten op het opleiden van veel meer technisch personeel. Dat betekent enerzijds het stimuleren van de belangstelling bij toekomstige studenten voor een studie in deze richting en anderzijds het vergroten van de opleidingscapaciteit. Het eerstgenoemde begint bij de middelbare school. Op het vwo bijvoorbeeld is het aantal leerlingen met het profiel Natuur en Techniek

dat het vak wiskunde D kiest, bedroevend laag. Op sommige vwo-scholen wordt het vak niet eens gegeven.

Behalve dat technische expertise ontbreekt is er ook een cultuurprobleem. Docenten stimuleren de leerlingen te weinig om iets moeilijks te doen en daarbij ook nog eens te proberen zo hoog mogelijke cijfers te halen. Er worden trucs uitgehaald om zo veel mogelijk kinderen te laten overgaan, zoals het laten maken van gezamenlijke werkstukken waarvoor een voldoende vrijwel gegarandeerd is en het laten meetellen van zachte vakken in de eisen voor een gemiddelde. Dit komt de in het onderwijs zo noodzakelijke karaktervorming niet ten goede. Ten slotte zijn docenten vaak onvoldoende op de hoogte van de mogelijkheden in de technische c.q. exacte hoek, wat niet behulpzaam is om leerlingen te stimuleren deze richting te kiezen. Zowel de belangstelling voor als de opleidingscapaciteit in deze hoek zouden erbij gebaat zijn wanneer er meer differentiatie in de salarissen voor middelbareschooldocenten zou zijn. Het beter belonen van docenten in de technisch-exacte richting stimuleert het aanbod aan (goede) docenten in deze richting en zorgt voor positieve beeldvorming bij de leerlingen.

HUMAN CAPITAL: DE NOODZAKELIJKE EMANCIPATIE VAN ALLOCHTONEN

In Nederland blijven grote delen van het 'human capital' onbenut doordat mensen onnodig thuiszitten met een uitkering. Daarbij moeten we vooral denken aan grote groepen allochtone inwoners, waar een groot onontgonnen arbeidspotentieel ligt dat gezien de vergrijzing dringend ingezet moet worden. Door niet te activeren ontstaat een mentaliteit waarin het normaal is om een uitkering te hebben zonder dat daarvoor iets hoeft te worden gedaan. Er moet daarom meer worden gebruikgemaakt van de mogelijkheid om een tegenprestatie voor een uitkering te vragen. Zo komt er in plaats van een cultuur van inertie een cultuur waarin het 'voor wat hoort wat' weer de norm is.

Ook hier begint het echter vooral met onderwijs. Jongeren die niet aan het werk komen, moeten verplicht worden een opleiding te volgen. Terwijl het in het algemeen al moeilijk is voor jongeren om aan de slag te komen, zien we dat allochtone jongeren een nog moeilijker startpositie hebben. Het is voor de binding aan en de ontwikkeling van de samenleving noodzakelijk dat jongeren werk vinden. Gegeven de vraag-en-aanbodverhoudingen moeten jongeren worden gestimuleerd om voor technische studies te kiezen. Allochtonen plaatsen zich op dit vlak ongewild opnieuw in een achterstandssituatie. Wie vandaag op de mbo- en hbo-instellingen rondkijkt, ziet namelijk dat allochtonen een voorkeur hebben voor administra-

tieve beroepen. De werkgelegenheid in deze hoek lijkt echter bepaald niet groter te worden. Het is daarom een goed idee om campagnes specifiek op deze groep te richten en allochtone jongeren voor te lichten over de mogelijkheden om zich met een technisch beroep omhoog te werken.

VERRUIMING FINANCIERINGSMOGELIJKHEDEN MKB

Behalve een schrijnend gebrek aan technisch personeel heeft het midden- en kleinbedrijf een schreeuwend tekort aan financiering. Het gevolg van de moeizame financiering van het mkb is dat vele goede initiatieven nooit van de grond zullen komen. Een goed plan kan geen jaar extra wachten.

Behalve een schrijnend gebrek aan technisch personeel heeft het midden- en kleinbedrijf een schreeuwend tekort aan financiering

In het buitenland, bijvoorbeeld in Duitsland, wacht men niet tot we in Nederland zover zijn dat we onze activiteiten kunnen financieren. In plaats van nieuw kapitaal aan te trekken, draait het Nederlandse bankwezen de kredietkraan echter steeds verder dicht om daarmee straks beter te voldoen aan de kapi-

taaleisen in het kader van Bazel III. Al eerder hebben wij gepleit voor een gedwongen herkapitalisatie van het Nederlandse bankwezen.²

De kredietunies die zeer langzaam verschijnen bieden te weinig middelen om de behoefte te lenigen; dit in tegenstelling tot bijvoorbeeld de Verenigde Staten, waar kredietunies in een substantieel deel van de kapitaalbehoefte voorzien. Het moeizame ontstaan van kredietunies hier wordt mede veroorzaakt door het probleem dat ze op grond van aanstaande Europese regelgeving als bank dreigen te worden aangemerkt, waardoor het voor banken geldende kapitaal-, regulerings- en toezichtkader van toepassing zou zijn. Een initiatiefnota van de CDA-Tweede Kamerleden Van Hijum en Mulder pleit overigens voor het bewerkstelligen van een uitzonderingspositie in de Europese regelgeving en een verankering in onze wet dat coöperatieve kredietunies niet als bank worden aangemerkt.³

Financiering van het mkb binnen de Nederlandse moslimgemeenschap ondervindt hinder van het feit dat het islamitisch bankieren hier moeilijk van de grond kan komen, onder meer vanwege het feit dat de belastingregels zouden moeten worden aangepast en het toezicht worden uitgebreid. De standaardmanier van bankieren beperkt veel moslims in hun mogelijkheden om commerciële activiteiten te ontplooiën, omdat die manier niet in overeenstemming is met hun geloofsprincipes. In het Verenigd Koninkrijk

is islamitisch bankieren wel mogelijk, en daar is deze manier van bankieren inmiddels een bloeiende tak van de financiële industrie geworden.⁴

STIMULERING KANSRIJKE SECTOREN

In Nederland moet serieus worden nagedacht over hoe onze maak- en dienstenindustrie er in de toekomst uit zullen zien. Dat dat geen academische exercitie is, laat een recent rapport van McKinsey zien.⁵ Het McKinsey Global Institute identificeert de twaalf kansrijkste sectoren voor de komende jaren. Daaronder zijn 3D-printen, energie, gentechnologie en cloudtechnologie. Van de technologische ontwikkeling die zich in deze sectoren voltrekt, zal voor een groot aantal bestaande bedrijven een ontwrichtende werking uitgaan, zo staat in het rapport. Deze ontwrichting komt voort uit de reikwijdte van een technologieverandering en onderschatting ervan door de zittende macht. Zo'n onderschatting kan namelijk een hele industrie raken.

Een historisch voorbeeld kan dat verduidelijken. De Amerikaanse staalindustrie onderschatte in de jaren zeventig de komst van de ministaalovens. De hooghartige hoogovenindustrie wees de ministaalovens af als een inferieure technologie, maar heeft dat duur moeten bekopen: uiteindelijk hebben deze ovens meer dan negentig procent van de staalmarkt veroverd. Dankzij slim management is iets dergelijks Philips Licht destijds niet overkomen. Toen Philips het onderzoek naar ledverlichting inzette, werden de medewerkers die zich hiermee bezighielden verguisd door de zittende macht van de lichtdivisie. De uitspraak van Philips Licht was: 'Led is geen licht.' De top van Philips zette echter door, en met succes. Led is evenals de ministaalovens een voorbeeld van een ontwrichtende technologie, omdat deze de bestaande industrie langzaam of snel overwoekert. Overigens gaan zulke ontwikkelingen eerder snel dan langzaam.

Er staan dus twaalf van deze sectoren klaar om ook onze industrieën in Nederland te overwoekeren, tenzij we er klaar voor zijn. Is onze economie klaar voor deze technologische revolutie? Hiertoe moeten we weten hoe de Nederlandse kennis en economische activiteit in deze industrieën zich verhoudt tot de in het buitenland aanwezige kennis. Zo'n analyse ontbreekt tot op heden, maar toch kan al het een en ander gezegd worden over wat ons te doen staat.

VERBETERING VAN HET ALGEMENE ONDERNEMINGSKLIMAAT

Om kansrijke toekomstige sectoren in Nederland tot bloei te kunnen laten komen dienen we, zoals hiervoor besproken, eerst na te denken over hoe

we de toekomstige werknemers het best opleiden opdat deze industrieën zich in Nederland willen vestigen. Maar het stimuleren van kansrijke sectoren vergt niet alleen overheidsinvesteringen in onderwijs die aansluiten op de toekomstige vraag naar arbeid. Het vergt ook andere maatregelen die het algemene ondernemingsklimaat aantrekkelijker moeten maken, zoals het waar mogelijk verminderen van de regeldruk en de administratieve lasten voor bedrijven, en het verlagen van de belasting op arbeid, zodat de werkgeverslasten afnemen.

De houdbaarheid van de overheidsfinanciën vereist voorts dat de verlaging van deze lasten wordt gefinancierd door het verhogen van andere belastingen of het beperken van uitgaven. Het verhogen van belastingen elders zou de verstoringen in de economie die nu liggen bij de arbeidsmarkt verschuiven naar andere plaatsen. Onze economie is echter gebaat bij een terugdringing van de omvang van de welvaartsstaat. Deze laatste moet, meer dan nu het geval is, beperkt blijven tot hulp aan mensen die geen mogelijkheden hebben om zich te redden op de arbeidsmarkt. Dat betekent ook het verlagen van de uitkeringen aan degenen die deze mogelijkheden wel hebben. Op deze manier worden de prikkels op de juiste manier gericht en kunnen met slimme besparingen de lasten op arbeid worden verlaagd.

BESLUIT

De Nederlandse politiek is te veel bezig met de vraag hoe de Nederlandse economie uit de huidige financieel-economische crisis kan komen, terwijl de blik te weinig op de lange termijn is gericht. Ons land laat hierdoor niet alleen kansen liggen, maar politici stellen hiermee bovendien het toekomstige economisch potentieel van Nederland in de waagschaal. Knelpunten

Politici stellen met hun kortetermijndenken het toekomstige economisch potentieel van Nederland in de waagschaal

in de financiering van het onderwijs moeten worden weggenomen, terwijl het onderwijs zich daarnaast meer moet richten op de behoeften van de arbeidsmarkt. Bovendien staan groepen allochtonen onnodig langs de kant, wordt het mkb beperkt door financieringsproblemen,

en kan het ondernemingsklimaat worden verbeterd door onder meer de lasten op arbeid terug te dringen.

Verder dient de overheid een antwoord te formuleren op de vraag hoe zeker kan worden gesteld dat Nederland in de toekomstige industriële groeisectoren competitief is. Dit is een taak die niet kan worden overge-

laten aan particulier initiatief. Bedrijven investeren als zij een gunstig klimaat aantreffen (markt voor personeel en verkoop van producten en diensten). Zoals in het voorgaande geschetst, is het de overheid die in belangrijke mate dit klimaat kan creëren. De politiek moet de moed hebben deze zaken aan te pakken. Wellicht zou men daartoe een voorbeeld kunnen nemen aan de stadstaat Singapore!

Noten

- 1 Roel Beetsma en Joop Hartog, 'Laat collegelden vrij', *de Volkskrant*, 5 juli 2010.
- 2 Roel Beetsma en Jan Bouwens, 'Een onwelkome, maar noodzakelijke boodschap: banken nu dwingen tot herkapitaliseren', *Het Financieele Dagblad*, 16 oktober 2013.
- 3 Eddy van Hijum en Agnes Mulder, *Ruimte voor Kredietunies*, initiatiefnota Tweede Kamer, juli 2013.
- 4 Zie voor islamitisch bankieren in het algemeen: Sajjad Zaheer, *Financial intermediation and monetary transmission through conventional and Islamic channels*. Proefschrift Universiteit van Amsterdam. Amsterdam: Rozenberg Publishing Services, 2013.
- 5 James Manyika e.a., *Disruptive technologies. Advances that will transform life, business, and the global economy*. McKinsey Global Institute, 2013. Zie: www.mckinsey.com/insights/business_technology/disruptive_technologies.